

Пономаренко М.В.

Студент 2-го курсу факультету соціології та права
НТУУ «КПІ»

Науковий керівник:

Бежевець А.М., ст. викл., факультет соціології та права
НТУУ «КПІ».

Самозахист цивільних прав та інтересів фізичної особи

Принцип всебічного захисту цивільних прав та інтересів є одним з центральних у системі принципів вітчизняного цивільного права. Згідно ч.5 ст. 55 Конституції України кожен має право будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1, 141]. Цивільний кодекс також передбачає статті, що забезпечують захист прав та інтересів осіб. Таким чином, у статті 19 ЦК України врегульовано право суб'єктів самостійно захищати свої цивільні права та права інших осіб від порушень і протиправних посягань [2, 356]. Якщо звертатись саме до українського цивільного законодавства, то тут існує дискусія між науковцями щодо суб'єктів, об'єктів самозахисту, правової природи права на самозахист, умов та підстав виникнення правомірності застосування способів самозахисту. Самозахист, як форма захисту, є найдавнішим і найбільш традиційним елементом захисту цивільних прав. Як відзначав з цього приводу Г. Кельзен: «У первісному суспільстві діяв принцип самопомоги, за яким реалізація санкції за правопорушення була децентралізованою. Вона довірялася індивідам, інтереси яких постраждали внаслідок правопорушення» [3, 79]. Самозахист особи є важливим тому, що таким чином підтримується особиста і майнова безпека кожного. Тут спрацьовує закономірність, чим активніше людина буде здійснювати діяльність з самостійного захисту своїх прав, свобод і законних інтересів, тим менше буде підстав для порушень. Вперше право на самозахист було затверджено у ст. 8 Декларації про право на розвиток 1986 р. У цій статті йшлося про те, що усі держави мусять стимулювати населення до участі в усіх сферах, як основний фактор процесу розвитку прав людини і громадянина. [4].

Для того щоб дати визначення поняттю «самозахист» звернемось до тлумачних словників. Найпоширеніше визначення – це захист власними силами і методами. Якщо дивитися глибше, то можна розкрити поняття додавши, що причиною таких дій є певне посягання на особу проти її волі, певна небезпека, загроза. Таким чином можемо визначити самозахист, як здійснення особою без сторонньої допомоги самостійних дій власними силами, направлених на захист самого себе від небезпеки, нападу, ворожих дій. В працях Грібанова можна знайти визначення, у якому він розкриває поняття «самозахисту цивільних прав», як здійснення уповноваженою особою дозволених законом дій фактичного порядку, спрямованих на охорону її особистих чи майнових прав та інтересів [5, с.174]. В КУ, а також у статті 19 ЦКУ передбачено право особи на самозахист прав та інтересів за допомогою будь-яких дій незалежно від їх характеру. Важливим закон вважає виключно той факт, щоб ці дії не суперечили моральним засадам та чинному законодавству. Самозахист, як форма захисту цивільних прав може бути задіяний за таких умов: а) присутнє порушення певного цивільного права або існує небезпека його порушення; б) присутня явна необхідність щодо припинення порушення права самостійно, власними силами; в) заходи, що здійснюються особою спів розмірні ступеню небезпеки порушення. Питання самозахисту також розглядається у статті 1169 ЦКУ. Тут вказується, що необхідна оборона є також одним із способів самозахисту. Таким чином, згідно цієї статті шкода, що завдана особою при реалізації нею права на самозахист, включаючи стан необхідної оборони, якщо при цьому не були перевищені її межі, не повинна відшкодовуватись. Інститут необхідної оборони виступає комплексним інститутом і регулюється нормами не тільки цивільного права, а й кримінального та адміністративного. Поняття необхідна оборона не є поняттям суто цивільного права.

Таким чином, Цивільний Кодекс України не містить визначення даного поняття. Для того, щоб знайти визначення необхідно звернутись до кримінального чи адміністративного законодавства. Слід зазначити, що усі способи самозахисту також можна розділити на 3 групи. Перша група – це ті способи, що можуть бути використані виключно в колективній формі. Ця форма припускає участь, а також задум та пошук засобів одразу кількох особами, які об'єдналися з метою підвищення ефективності власних дій (наприклад, страйк). До другої групи відносять такі способи, що використовуються в суворо індивідуальній формі (наприклад, необхідна оборона). Усі дії пов'язані з пошуком засобів, а також формування задуму здійснення єдиноосібно. І, нарешті, третя група - способи, що рівно можуть використовуватись як в індивідуальній, так і в колективній формі (наприклад, крайня необхідність). Певна неузгодженість і фактичні прогалини у нашому законодавстві можуть знижувати ефективність реалізації особою права на самозахист без допомоги третіх осіб. Ключова особливість поданих груп способів самозахисту зосереджена в тому, що встановлення конкретного способу самозахисту може відповідати на питання, які саме дії фактично утворювали захист, але жодним чином не про того, хто саме здійснив ці дії. Отже, способи самозахисту мають такі ознаки: - вони спрямовані на забезпечення можливості досягнення певних цілей, які поставлені перед суб'єктом; встановлення конкретного способу самозахисту припускає, якими саме діями здійснюватиметься самозахист; направлені як на припинення порушення прав, свобод та законних інтересів, так і на їх відновлення; реалізація забезпечується різними, у тому числі юридичними гарантіями. Виходячи з вищевикладеного, можливо визначити способи самозахисту прав та інтересів фізичними особами як конкретні правомірні дії, систему дій, здійснювану людиною самотійно для охорони від посягань, порушень або для відновлення вже порушених прав, свобод або законних інтересів, які забезпечуються юридичними гарантіями.

Список використаних джерел:

1. Конституція України //Відомості Верховної Ради України . – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України //Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44 – Ст. 356.
3. Чистое учение о праве Ганса Кельзена: К XIII конгрессу Международной ассоциации правовой и социальной философии: Серия: Проблемы государства и права за рубежом: Пер. с нем. С. В.Лезова, Ю. С.Пивоварова / Отв. ред. В. Н. Кудрявцев, Н. Н. Разумович. – М.: Отдел государства и права АН СССР, 1987. – Вып.1. – С. 195.
4. Декларація про право на розвиток затв. резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №41/128 від 4 грудня 1986р.(Електронний ресурс)
5. Грибанов В. Осуществление и защита гражданских прав. – М.: СТАТУТ, 2001. – 411 с.